

red på Sydlolland i 16. og 17. årh., men da kilderne dertil ganske mangler, har han i stedet valgt at analysere bebyggelsesudviklingen for herudfra at kunne drage slutninger om tendensen i befolkningstallets udvikling.

Per Niels Kristensen gennemgår strengt systematisk det relevante kildemateriale og opgør på forskellige år antallet af gårde og huse i de enkelte bebyggelser og sogne i Fuglse herred. Kildematerialet er forholdsvis fyldigt og består af et skatteregnskab fra 1525, præsteindberetninger 1568 og 1624, decimanttal 1598, kommissionsindberetning 1582 samt ekstraskattemandtal 1610-82 og matriklerne 1664 og 1688 (egl. 1681/82). Forfatteren viser ved mange tabeller og procentberegninger at antallet af gårde i herredet steg nærmest eksplosivt (17 %) i perioden 1525-68. Derefter faldt antallet af gårde med 18 i perioden 1568-1681/82 især som følge af inddragelse af bøndergårde under hovedgårdsmarker i perioden 1624-64. Til gengæld steg antallet af huse stærkt især i perioderne 1568-1624 og igen 1664-81/82.

Dette meget omfattende arbejde burde dog efter anmelderens mening have givet anledning til en helt anden omend knap så spændende konklusion: Den anvendte metode duer ikke til formålet. Man kan simpelthen ikke sammenligne så uensartede og individuelt usikre kilder og drage meningsfulde slutninger deraf. Og det bliver ikke spor bedre ved additioner og procentberegninger med flere decimaler, snarere tværtimod. Den eneste mulige fremgangsmåde til at skaffe sig et videnskabeligt funderet grundlag for udsagn om bebyggelsesudviklingen i denne periode, er at følge de enkelte gårde igennem tiden ved at identificere dem i kilderne ved navnet på ejer og fæster samt landgilden. Med inddragelse af andre kilder som jordebøger, skattemandtal, matriklen 1662, mageskifter og stedsmålsregistre kan en sådan undersøgelse gennemføres for et begrænset område (en landsby eller et sogn). Først derved kan man få verificerede oplysninger om bebyggelsens udvikling og dermed indirekte en mere nuanceret forståelse af de i bogen anvendte kilders karakter.

Sluttelig et par pedantiske bemærkninger. Undersøelsesområdet hedder ikke Fugelse men Fuglse herred (jf. Danmarks Stednavne bd. 11 s. 94, et værk, som forfatteren tilsyneladende ikke har brugt til trods for dets mange præcise oplysninger om de enkelte bebyggelser). Endvidere forekommer mange steder i bogen en forfatter ved navn Fredericia (også i bibliografien). Der må da vist være tale om historikeren J. A. Fridericia.

Karl-Erik Frandsen

Fritz T. Epstein: Die Hof- und Zentralverwaltung im Moskauer Staat und die Bedeutung von G. K. Kostošichins zeitgenössischem Werk »Über Russland unter der Herrschaft des Zaren Aleksej Michajlovič« für die russische Verwaltungsgeschichte. Herausgegeben von Günther Specovius. Hamburger Historische Studien Band 7. Hamburg, Helmut Buske Verlag, 1978. xxi+228 s. DM 32.

Vestlige fremstillinger af Ruslands administrationshistorie hører til sjældenhederne, især når det drejer sig om tiden før Peter den Store. Det er baggrunden for, at det historiske institut ved Hamburgs Universitet har udgivet den ansete tysk-amerikanske historiker Fritz T. Epsteins disputats, selv om disputatsen blev forsvaret for mere end 50 år siden – i 1924.

At skrive administrationshistorie uden adgang til de relevante arkiver kan synes et nok så dristigt forehavende, og Epstein havde ikke adgang til de russiske arkiver, da han i begyndelsen af 1920'erne skrev sin disputats om den moskovitiske centraladministration. Hans kilder er derfor den før-revolutionære russiske historieskrivning og – vigtigst – en samtidig beretning om det russiske riges styreform i det 17. århundrede, skrevet af den russiske kancellisekretær Grigorij Kotošichin.

Grigorij Kotošichin havde en meget dramatisk løbebane. Man regner med, at han blev født omkring 1630, og at han i en alder af 14–15 år blev ansat som skriver i udenrigskancelliet i Moskva. På et tidspunkt omkring 1662/63 blev han hvervet som svensk spion, men da han åbenbart frygtede en afsløring, flygtede han allerede i 1664 til Polen, hvorfra han nåede videre til Sverige. I 1666 blev han ansat i det svenske rigsarkiv, og her skrev han – formentlig på opfordring af den svenske regering – sit værk om Rusland under zar Aleksej Michajlovič. Desværre for ham havde han allerede året efter det uheld at dræbe værten, hvor han boede. Han blev dømt til døden og henrettet i november 1667.

Hans beretning er en enestående administrationshistorisk kilde, som man nok kan misunde russisk historieskrivning. Den er udgivet flere gange, sidste gang i begyndelsen af dette århundrede: *O Rossii v carstvovanie Alekseja Michajloviča. Sočinenie Grigor'ja Kotošichina*. 4. udg. S. Peterburg 1906. En samtidig svensk oversættelse er udgivet af Gustaf Adde: *Beskrifning om Muschofsche Rijkets Staat. Författat och skrifwin af een Rysk Cantzelist Grigori Carpofsson Cotossichin*. Stockholm 1908.

Med udgangspunkt i Kotošichins værk og støttet af den videnskabelige litteratur om emnet skildrer Epstein den moskovitiske centraladministrations opståen omkring 1500 og dens udvikling indtil slutningen af 1600-tallet. Her fremstilles ikke blot de enkelte kancelliers ressorts med deres sammenblanding af funktionsopdeling og opdeling på geografiske områder, deres rolle som administrative organer og som domstole. Men der gives også en beskrivelse af embedsstanden og dens sammensætning, forretningsgangen i kancellierne o.s.v.

Epstein påpeger med rette det ejendommelige forhold, at der ikke på noget tidspunkt synes at have været et egentligt kanslerembede, selv om enkelte personligheder på visse tidspunkter de facto har haft en sådan funktion. I fortsættelse heraf kunne man have ventet en analyse af eller i hvert fald betragtninger over, hvordan de ca. 50 kancellier (omkring 1675) kunne fungere uden en samlet administrativ ledelse. Epstein stiller ikke spørgsmål af denne type, men han giver en sober beskrivelse af et system og dets opståen.

Som antydnet har den vestlige forskning ikke vist moskovitisk administrationshistorie større interesse. Men det er klart, at man umiddelbart må spørge, om ikke den sovjetiske forskning er nået videre end Epstein i 1920'erne.

Epstein følger i det store og hele V. O. Ključevskijs model for de russiske kancelliers opståen. Ključevskij (død 1911) mente, at de russiske kancellier var vokset frem af den moskovitiske storfyrstes hofforvaltning: efterhånden som opgaverne blev for store, oprettede storfyrsten nye administrative organer, på samme måde som han byggede til sine slotte, når slægten formerede sig. Dette billede af den langsomt voksende administration i løbet af første halvdel af det 16. århundrede anerkendes i realiteten af mange sovjetiske administrationshistorikere.

Andre derimod, først og fremmest A. A. Zimin, er af den opfattelse, at man først kan tale om egentlige kancellier fra 1560'erne. dvs. samtidig med Ivan den Grusomes opričnina-periode. Denne sene placering af kancelliernes opståen hænger sammen med Zimins opfattelse af den moskovitiske stats klasse-karakter. Zimin forbinder oprettelsen af de mange centrale kancellier med kampen om centraliseringen af statsmagten – en centralisering, som er rettet mod den gamle bojaradel, og som først og fremmest sker til fordel for den nye tjenesteadel. Kancellierne er en ny stats og en ny stands magtapparat.

Den sovjetiske forskning har gravet dybere og har stillet flere spørgsmål, men det generelle billede af kancelli-systemet og dets opståen har ikke ændret sig synderligt siden revolutionen og dermed heller ikke, siden Epstein i begyndelsen af 1920'erne gjorde status over vor viden om den moskovitiske centralforvaltning.

Knud Rasmussen